

גיליון מס' 620

שנה 11

פרשת צו, שבת פרה, כ' באדר ב' תשפ"ד

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

צו את-אהרן ואת-בניו לאמר (ו, ב) - ראשי
התבות בגימטריה ענות, לרמוז לדברי חז"ל
במה גדולים נמוכי הרוח לפני הקב"ה, שבבית
המקדש אדם מקריב עולה שכר עולה בידו,
ומי שדעתו שפלה מעלה עליו הפתוב באלו
הקריב את כל הקרבנות. (בית מאיר)

צו את-אהרן ואת-בניו לאמר, בגימטריה אין צו
אלא לשון זיווה מיד וקדרת. (מנוחתם כבוד)

צו את-אהרן (ו, ב) - מפרש רש"י, אין צו אלא
לשון זיווה מיד ולדורות, אמר רבי שמעון
ביתר צריך הפתוב לזרו במקום שישבו
הסרונינים. אהרן היה אוהב שלום ורודף
שלום והיה משנה מדבורו למען השלום.
תבת צו בגימטריה 96, ושני מספרים אלו הם
9 - כמנין אמת במספר קטן, 61 - כמנין שקר
במספר קטן. לרמוז, שמתר לפעמים לשונות
ולשקר מפני השלום, וביתר צריך לזרו
במקום שישבו הסרונינים, כי רב המריבות
הם בגלל הסרונינים. (אמרות נועם)

ראשי התבות צו את-אהרן בגימטריה כנים,
לרמוז על שישבו הסרונינים. (לחם מן-השמים)

ושמו אצל המזבח (ג, א) - אל תקרי ושמו אלא
ושמו, שמו של ה' שורה על הענין, פי אצל
המזבח בגימטריה זו היא ההפגעה. (מעט צרי)

ופשט את-בגדיי ולבש בגדים אחרים (ו, ד) - רמז
יש כאן לאדם, תחלה פשט את בגדיי ותקן
את פגמיו וחסאייה, ואחר-כך ולבש בגדים
אחרים, תוכיח את רעהו ותנסו, שכן דרשו
חז"ל אל תקרי בגדיי אלא בגדיי. וכן דרשו
את הפסוק יצא אדם לפעלו ולעבדתו
עדי-ערב שנאמר בתהלים, ערב מלשון ערבות
שקל ישראל ערבים זה לזה, לפני הכל יצא
אדם לפעלו לתקן את עצמו, ואז ילך
לעבודתו עדי ערב, בערב לזולת. (תורת שמעון)

והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה
הקיעולם (ו, טו) - חז"ל אמרו, שמי שהוא
תלמיד חכם, ובנו יגריבנו, לא תמוש מהם
התורה לעולם, וזה מרמז פאן, הבהן המשיח -
האב, תחתיו - בנו, מבני - בן-בנו, אזי יעשה
אותה חק-עולם, לדורות. (באר יצחק)

ספורים בפרשה

אש תמיד תוקד עלי-המזבח לא תקבה (ו, ו)

עשיר אחד היה כמיו של רבי לוי יצחק מפרדיטשוב, שהיה ידוע כמקצין
מפלג הקופץ ידו מכל דבר שבצדקה. הוכיחו פעם רבי לוי יצחק ואמר לו:
"יכול אתה לכפר בצדקה על חטאיך". ענה העשיר: "הרי אמרו רבותינו
שתפלות נתקנו במקום הקרבנות כפי שנאמר וזשלמה פרים שפתינו,
ומיום שעמדתי על דעתי לא חסרתי תפלה בצבור, ואין לי צדך אפוא
לכפר על חטאי בצדקה". אמר לו רבי לוי יצחק: "זכותך גדולה מאד שהגד
מקפיד להתפלל בצבור, אולם דברי חז"ל שהתפלות נתקנו במקום
הקרבנות, אין פונתם אלא על קרבן התמיד, אבל קרבנות החובה שאדם
נצטוו להקריב על חטאי, אותם אי אפשר להחליף בתפלה, אלא רק
במעשי צדקה, וכן נאמר בגיטא "וחטאך בצדקה פרק". ולא עוד, אלא
שיש להקדים את הצדקה לתפלה, כפי שאמרו חז"ל על רבי אלעזר שהיה
נותן פרוטה לעני ואחר כך מתפלל, ולמדו זאת מהפסוק אני בצדק אחזה
בניד, תחלה בצדק - במעשה צדקה, ואחר כך אחזה בניד בתפלה".

וכל-מנחה בלילה בשמן וחרבה (ו, י)

מעשה באדם שעבר ליד בית פנסת וקראוהו להשלים מנין לתפלת מנחה.
נענה האיש ואמר: "אלו היתה לה מנחה בלילה בשמן, גם אז היית מזמין
אותי להצטרף לסעודה"? וכפי שהיה רבי ישראל סלנטר אומר: "פעמים
רבות שמעתי שקוראים ליהודים להפנס לבית הפנסת ואומרים להם
קדשה, אולם מעולם לא שמעתי שקוראים לעוברים ושבים לסעודה"...

והבשר אשר יגע בכל-טמא לא יאכל (ו, טז)

ספרו לו לבעל התניא, על אחד מבאי ביתו שהחל להתחבר עם חוקרים
ואפיקורסים, והוא עוסק עמם בספרי חקירה. קרא לו בעל התניא והוכיחו
על הספנה הגדולה שיש בהתחברות לרשעים, אשר עלולים להשפיע עליו
בדבוריהם. טען האיש: "עלי אין הדברים משפיעים כלל, והא ראיה
ששנים רבות מתחבר אני עם אנשי הרב ועדן לא נעשיתי חסיד".... בטל
הרב את דבריו ואמר: "אין הדברים דומים, שהרי בשר שנוגע בטמאה
נטמא אף הוא, אולם בשר קדשים קלים שנוגע בקדשי קדשים אינו
מתקדש אלא עד שיבלע בבשרה, מכאן אתה למד שטמאה באה במגע
כלשהו וקדשה באה רק בגליעה. אצלך הדברים הפוכים, אל תקדשה לא
באת אלא בגליעה, והטמאה כבר בלועה בך".

ויאמר משה אלי-העדה זה הדבר אשר-צוה ה' לעשות (ח, ה)

לאחר שהתפרסם הרבי ר' אלימלך מליז'נסק ורבים החלו לנהר אליו, רצה
אחיו רבי זושא לשמשו, אך רבי אלימלך לא הניחו. תמה רבי זושא: "והרי
אפלו אצל משה רבנו מצאנו שהיה משמש את אחיו אהרן הכהן, ולא רק
אותו בלבד אלא גם את בניו, שנאמר ויקרב משה את-אהרן ואת-בניו
וירחץ אתם במים, וזאת הגם שמושה היה מלך ומלך שמחל על כבודו אין
כבודו מחול". אמר לו רבי אלימלך: "דוקא משום כך נאמר שם ויאמר
משה אלי-העדה זה הדבר אשר-צוה ה' לעשות", הודיע בזה משה שקל מה
שעשה הצטווה על כך מפי הקב"ה, כי בלא צווי מפרש זה אסור לנהג כן".

היה היה

והוציא את-הדשן אל-מחוץ למחנה אל-מקום טהור

מסורות אהדות היו לתושבי ירושלים מקדמת דנא, על המקום המדיק של שפך הדשן בזמן שבית המקדש היה קיים.

מדברי הגמרא ביומא עולה, כי המקום היה בצפונה של ירושלים, אולם רבי משה חגיז מביא בשם האר"ל (שנולד בירושלים העתיקה אך לא נכנס אליה מרב קדשתה מאז יצא ממנה בילדותו), כי עמק יהושפט שבשפולי הר הזיתים הוא מקום שפך הדשן, וכאשר חפרו שם מערות קבורה מצאו שבירי כלי חרס עם אפר, וכנראה שהיו שני מקומות בירושלים, לדשן המזבזבז ודשן הפרים הנשקפים.

הנוסע המפרסם רבי אשתורי הפרחי שהגיע לארץ ישראל לפני כשבע מאות שנה, מספר כי בצפונה של ירושלים עומד תל קטן והוא מקום שפך הדשן, ואמנם עד לפני כשבעים שנה עמד תל בדרך המוליכה ממערת שמעון הצדיק לכיוון שכונת מאה שערים סמוך למעבר מנדלבוים, מראהו היה דומה לאפר ובמשוש היד היתה בו שמנונית. הערבים קראו למקום תל הסבון והברית, אולם המסכת בנתה אותו בשם "הר שפך הדשן". לפני כמאה וחמשים שנה, נשלחו כמה דיגמות מאפר זה לכימאי המפרסם הפרופסור יוסטוס פון ליבניג במינכן, והוא קבע כי באפר נמצאים חלקים מיסוד החי ואין בו שמץ מהצומח ואף נמצאו בהם חלקי עצמות.

לפני כמאה ושלושים שנה, בשנת "תר"ם ימינך" - תרמ"ו, התארגנו יהודי ירושלים להקמת השכונת החדשה "בית ישראל" בסמוך לשכונת התיקה והמפרסמת "מאה שערים". רכישת השטח נעשתה בידי רבי אריה ליב הרש"ל, שכנה רבי ליב דין והתמנה מאחר יותר לרב השכונה. הוא השיג את הקרקע במחיר מוזל, מפני שבאזור עמדה בירכה גדולה, מעין אגס מים מרפשים ועכורים, שנותרו במקום מאז יצרו סבון באזור. מחסר נקוז הולם, עמדו המים זמן רב עד שהתדמזו והמקום שרץ זבובי מות שהפיצו בכל הסביבה מחלות אימות, כמו הקדחת המצרית והמלריה הצהבה, מחלות שעולם הרפואה דאז לא ידע כיצד להתמודד איתן.

התכנסו פרנסי השכונה כדי לטפס עצה כיצד ליבש את הבצעה, אל המקום אף הובאו מקחים שונים מחוץ לארץ, אך כלם לא מצאו פתרון. סגנת ההתקרבות אל הבצעה היתה גדולה ואף אחד לא רצה לטל את הספון מחשש הדבקות בקדחת. לאחר דיון ודברים, ירדו הפרנסים אל ביתו של רבי יוסף חיים זוננפלד בעיר העתיקה, אשר על שמו נרשמו הקרקעות בראש ועד השכונה והיה ידוע בהקמתו ובפסקותו הגדולה, יחד עמו הגו תכנית מדיחיה ליבוש הבצעה, על מנת להבריאה את המקום ולהרחיב את גבולות המגורים של ירושלים. התכנית זכתה לפניו "ספור צנור, חבל וכלב", והיא הצליחה מעל המשער.

התכנית כללה הנחת צנור מים בארץ כמאה וחמשים אמה שהנח בצד המערבי של המקום, ואל המקום הובאו ממרחק נכר אלפי נאדות של מים על גבי גמלים. מחשש התקרבות אל הברכה, חברו אל הצנור חבל ארץ שנקשר לרגלי של כלב, והוא משך את הצנור עד שפת הברכה. דרך הצנור הזרמו כמיות גדולות של מים נקיים, שהתערבבו במי הרפש שבברכה, ובמקביל נחפרה במסירות נפש העלה צרה בתל הנמוך שבצד מזרח, כדי לפתח נקוז למים.

התכנית הצליחה להפליא, המים זרמו באשד אדיר ולאט לאט הפכה הברכה את צבעה הירקרק והמעפוש, למים זכים ובהירים. היבוש נמשך כחודש וחצי בחודש סיון תרמ"ה, ולאחר תקופה זו התיבשה הבקעה לחלוטין וכל היתושים והזבובים נעלמו מן המקום. החשש היה עדין גדול, ואל המקום הובאו יונים וצפרים שהועפו מעל שטח הבצעה, וכשראו שבשלי החיים נחתים במקום ללא פגע, הגיעו בלם למסקנה כי אמנם המקום נרפא לחלוטין והסכנה הלפה. על מקום הברכה שהתיבשה, הוקמה ברכה מטיחת היטב ששמשה ליצור יין ביקב שהוקם במקום.

לאחר יבוש הבצעה, החלה בנית השכונה החדשה ורחבת הידים, אולם כאן התגלתה לחופרים הפתעה מעניינת שהרעישו את העולם היהודי. עם העמקת החפירות להנחת הסודות לבתים וברית בורות המים, התגלתה האדמה פשמנונית ביותר, אדמה בצבעה ונפרכת כאפר. רבים חשבו לרגע כי תחת רגליהם מרפץ של שדה נפט ובדמיונם ראו את עצמם עשירים מפלגים, אלא שיודעי דבר קבעו כי המקום הוא מקום שפך הדשן בזמן שבית המקדש היה קיים, ולכאן היה נאסף אפר הקרבנות מעל גבי המזבזבז.

מהר מאוד קרמה השכונה עוד וגידיים. תחלה היא בנתה "מאה שערים החדשה" ולאחר זמן קבלה את השם "שכונת בית ישראל" על שם הפסוק ביהושע: "והרפית עליכם אדם כל-בית ישראל בלא ונשבו הערים והתברכות תבנינה". השכונה הפכה לאחת משכונותיה התיקות והחשובות של ירושלים שמחוץ לחומות, ובה בתי כנסת ומסודות תורה וחסד רבים עד ימינו אנו. ♦

מאורות

רבי מאיר שיה מופלדא זצ"ל
ליום ההולאה כ' באדר ת"א

מגדולי גאוני הדורות, שנודע בחריפותו הרבה ובחברותו הנפלאים. נולד בפרנקפורט למשפחה מיוחסת שנקראה 'שיף' על-שם בית מגורם ברחוב היהודים בפרנקפורט של חזית הבית היה מגן עם סמל אגיה, ויש אומרים שאבות המשפחה היו פהנים שנישמת בגרמנית 'קאן' - אגיה בגרמנית עתיקה. בהיותו בן י"ז בלבד, כבר התמנה לרבנות קהלת פולדא, ושם עמד בראשות שישיה גדולה שרבים נהרו אליה. בשנת ת"א התקבל לרבנות פרג, ובדרבו אליה עבר בפרנקפורט עיר מולדתו, ושם נפטר בדמי ימיו, בהיותו בן ל"ו בלבד. את תמצית שעריו בפני הש"ס ומפרשיו, בהם חדושים ובאורים נפלאים על חבורים נוספים על-התורה ועל ארבעה טורים, וכן ספרי קבלה, אולם רב חברווי נאבדו לאחר פטירתו, ולא נדפסו אלא חדושי על חמש מסכתות שלמות. הפרוש התחבב מאד על הלומדים, ואף הפך לחלק בלתי נפרד מהוצאות הש"ס. ראש ישיבת 'פרת יוסף', רבי יהודה צדקה, אמר פעם: 'חוספות על מסכת קהלות, קבא מציאה וביצה, אפשר ברוך השם להבין, כי לנו מהר"ם שיה עליהם. אבל בשאר המסכתות מה נעשה?! פרושו על הש"ס נכתב בקצור גדול ואף לקה בשבועים, והתחבר עליו פרוש על-ידי רבי קרדיני מרדושו מפריצק. הישמח משה' אמר: 'שלושה כתבו ספרים כדי שלא יבינום, ובהם המהר"ם שיה, אך אני רוצה להבינו ועולה בדי'. בנו נפטר בלי בנים, ונותרו צאצאים מבתו.

יוסיף דעת

בהפטר פרשת צו מוזכרת התפת אשר בגיא ביהם, שהיתה במה לעבודת המולך לשריפת בניו ובנות באש. אילל המולך שעמד שם בימים ההם, היה עשוי נחושת וכשהיו מסקים בו אש היו דיו הפשוטות מתלהות ועליהן היו מניחים את הילד הקרוב, וכדי להבליע את צעקותיו כדי שלא ישמעו הוריו את קולו וירחמו עליו, היו מכים בחוזקה בתופים, ומכאן שם המקום 'תופת', שהפך למלה המביעה אסון וועזוע כבד, ו'היננו' על שם נהימת הילדים שהוקרבו, ומשתיהו נוצרו תופת וגיהנום כמקום ענישת החוטאים, כמו שנאמר בישעיהו "כירערו מאתמול תפתה". במדרש תנחומא מתוארת עבודת המולך בצורה מורחבת יותר, ולפי 'היה עשוי חוץ לירושלים וצלם היה ופניו של עבל, וידי פשוטות כאדם שפוחת ידיו לקבל דבר מחברו, והיו מסיקין אותו עד שהידיים נעשין כאש, ושבעה קנקלין (חדרים) היו לו והוא לפני מהם, ולפי קרבנו של כל אחד היה כנס, מי שמקריב עוף נכנס לקנקל הראשון, עז נכנס לקנקל השני, שה שלשי, עגל לרביעי, פרה לחמישי, שור לשישי". גיא ביהנום מוזכר כבר בספר היושע כאחד מגבולות נחלת השבטים, וכן בימי נחמיה. הנביא ירמיהו מתנבא על גיא ביהנום שעומד בפתח 'שער החרסית', ורש"י מבאר שהוא שער האשפות ששם וורקים חרסים הנשברים, והמקום ייהפך לחילה לגיא ההריגה על עוונותיהם של החוטאים. חז"ל בסוכה כתבו ששני עצי תמר נטועים שם שהם 'צניי הברזל' - מין לולבים, ועולה עשן מביניהם, והוא פתחה של גיהנום. מיקומו של גיא ביהנום הוא כפי המקובל בעמק מדרום לעיר העתיקה ועיר דוד, מקיף את הר ציון ומתחבר בצד מזרח לנחל מדרון שנחשב בעבר לנבולה של ירושלים. מספרים, כי בשנת תרפ"א ביקר 'האמרי אמת' לראשונה בארץ ישראל, והתעצב לראות את פורקי הנול הרים בירושלים, אולם ניחמוה בכך שהראו לו את גיא ביהנום שם היו מעבירים את הבנים למולך, ועתה אין ברוך השם זכר לעבודה זרה זו...

מבירת חמץ בהלכתה

העיר סוירד' נמנית בין ערי גליל לבוב הגדולה. רבנו ה"ט שמש פרב בחצי מערי הגליל, וברבה של סוירד' והמחצית השנייה של גליל לבוב, התמנה הדרשן רבי ישראל מרישא. סמוך לחג הפסח, היה נפתח בעיר סוירד' יריד מסחרי גדול, בו היו סוחריו העיר מוכרים את משקה השכר (בירה) שהיו מוצרים. כדי שהשכר יהיה מוכן ומזמן מיד לאחר הפסח, נהגו הסוחרים להכין את המשקה במשך חדשי החורף ולהניחו לתסיסה בתוך חביות גדולות, ולפני חג הפסח היו מוכרים את חביות השכר לנכרים. פי הרי חמץ גמור הוא השכר. עם עלות רבי ישראל על פסא הרבנות, נודע לו על מנהג הסוחרים בעיר והוא הזדעק פנגד ההערמה הגדולה שמבצעים בעסקה זו. דעתו לא היתה נוחה מהשאת חמץ בכמיות כה גדולות לכתחלה, ולשיטתו אין המכירה אלא מעשה תענועים והערמה, באדם שמכין חמץ לעצמו ומוכרו לגוי באמתלה. החלטתו של הרב היתה תקיפה ועם התקרב חג הפסח, עלה הרב אל בימת בית המדרש הגדול שבגער והודיע נחרצות, כי הוא אוסר בכל תקף על כל סוחריו העיר, שלא יבינו שכר לפני הפסח וימתינו בהכנתם עד לאחר ימי החג. כדי לחזק את החלטתו, הטיל הרב חרם המור על גזרתו וכלם ציתו לפסקו ללא עוררין. סוחר אחד היה בעיר, שגזרת הרב לא התקבלה על דעתו. רגיל היה להקל בענין, ולעצמו אמר: "הרי גאונני ישראל הב"ח, רבי לייב מקרקא והט"ו, מעולם לא הטילו חרם על הענין והעלימו עין ממנהג זה, ומה לי לשמע אל הרב החדש ואל דבריו?" בחשאי, הכין הסוחר מספר חביות של שכר, אותן החביא במרתף ביתו וקנה למכרו ביריד במחיר מופל.

עקר פרנסתו של הסוחר, היתה מהלואות ברבית שהיה מלווה לאברי הסביבה. ביום הראשון של חל המועד פסח, עלה הסוחר על סוסו ופניו מועדות אל הכפרים הסמוכים כדי לגבות את חובותיו. באמתחתו היו מצות ומאכלים שונים, ובכיסו פנקס החובות והתשלומים השונים. לפתע הבחין בשלשה אנשים חמושים שדולקים בעקבותיו ובעיניהם תאורת רצח ונקם. היו אלו אברים שהיו חיבים לו הון רב, וכדי להתפטר מהחוב החליטו לרצח את הסוחר היהודי ולהעלים את גופתו. פחד גדול נפל על הסוחר, והוא מהר להדיר את סוסו כדי לברוח מידם הארבה של הרוצחים. סוסו הנאמן, שכמו הרגיש בפסגה, החל לדהר במהירות הגון כאלו נשא עם הרוח. לאחר זמן מה, הביט הסוחר לאחוריו וכשראה שהרוצחים נעלמו, נשם לרוחה והטה את סוסו אל היער הסמוך כדי לנוח קמעה ולהתאושש מהפסגה אליה נקלע. כשבקש לסעד את לבו, גלה כי שכח לטל עמו מים לנטילת ידים. הרעב והחלשה אימו להפילו ארצה, ולרגע אמר לעצמו כי במקום סגנה מתר לאכל מצה ללא נטילת ידים, אך כיון שהיה ירא שמים והקפיד על קלה בכחמורה, נרתע לאחוריו והחזיר את המצות אל אמתחתו. הוא הביט סביבו ונזפר, כי לא הרחק משם בשפולי ההר, מצויה באר מים חיים. תחלה הפס לרגע והחיש מהרוצחים שנמצאים אולי עדין בקרבת מקום הטיל עליו מורא, אולם החלטתו היתה איתנה: "איני אוכל ללא נטילת ידים, ויהי מה". בכחותיו האחרונים עלה הסוחר על סוסו, הדחירו אל באר המים שבמעמק, אולם עם הגיעו סמוך למים, התנפלו עליו הגזלנים ששהו אף הם במקום והרגוהו.

באותו לילה, ישב רבי ישראל יחד עם תלמידו רבי נתן מלמד מבטשויטש ועסקו בתורה עד אישון לילה. בשעת חצות, נשמעו להפתעתם דפיקות בדלת ובפתח עמד הסוחר היהודי שנהרג בשעות ספורות קדם לכן, ועדין לא נודע הדבר לבני העיר. לתדהמת הרב, ספר לו הסוחר כי זה עתה עלתה נשמתו למרום וכאשר עמד בפני בית דין של מעלה, יצא הפרוז לפתח לו שערי גן עדן, שהרי מסר נפשו על מצוה שהיא מדברי סופרים. אולם כאשר בקש להכנס, עצרו אחד המלאכים בטענה שיש עליו חרם של רבי ישראל רבה של סוירד', ועד שלא יבטל ממנו את החרם לא יכניסוהו לגן עדן. נכרים דברי אמת והרב ראה כי באמת ירד האיש מהעולם העליון ושאלו: "מדוע כה חשוב אני בעולם העליון? והרי אין אני עשיר מפרסם ובעל צדקה, או רב גדול במדינה?" והסוחר השיב לו: "לא כל אדם זוכה לשני שלחנות, אולם יודע אני שאדם גדול אתה, כי בשמים אמרו לי 'הבא התור על החרם של הרבי רבי ישראל' וכפלו עליך את התאר 'רבי'".

מוכן מאליו שהרב מהר להתיר לו את החרם, ולאחר מכן התענין אצלו על שמות הרוצחים. גלה הסוחר לרב את שמות שלשת האברים, נתן לו סמנים מבהקים ואף ספר כי פנקסו שנגנב ממנו מונח בתוך ערמת הגדיש של אחד האברים. הבקר אור והעיר היתה כמקרה. כמה אנשי חיל רכבו במהירות אל באר המים ועל נקלה גלו במקום את גופתו של הסוחר היהודי, שהובא לקבורה לתונת בני ביתו ומכריו. הענין העבר לידיעת שר העיר ותליו, והללו מהרו לאסר את האברים הרוצחים, שאהו על פי הסמנים שמסר הסוחר המנוח, ואף פנקסו נמצא תחוב בערמת התבואה של אחד האברים. מספר מלקות הספיקו עד שהאברים הודו ברצח הנפשע והוצאו להורג קבל עם ועדה, בן יאבדו כלי-אויביה ה'.

מאז, נהג רבי נתן, תלמידו של רבי ישראל מסוירד', להקהיל קהלות ברבים ולהאריך באניהם על החשיבות הגדולה של נטילת ידים וחמץ הענין של המבזה אותה, ובסוף כל דרשה היה מספר את הספור הנפלא הזה, ביצר זכה הסוחר להפנס לגן עדן בזכות מצות נטילת ידים. ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש

ואמרו ואש המזבח תוקד בו יודיע הכתוב כי באוד בקר העשן אף ה' ואש מפיו תאכל על אשר ענונו בני עולה ויסרונו ביסורי נקמה, ובפרט בני המערב הפנימי, אין לה פוס מר שלא הטעימו תמיד, והוא אמרו ואש המזבח שרמזנו בו בחינת היסורין מהאמות ולא רחם לבם לאשר הפה ה' זה ימים והשפיל גאון יעקב, ולא נהג גם בחינת דראון, לומר די ראות עליוני עליונים למטה מטה, אש מזבח זה תוקד בו ונעלם העלמלים כי היא המקנא ולובש קנאה:

ואם באת לראות הוא יותר מגלות מצרים, כי גלות מצרים היו משעבדים אותם ומאכלים אותם ומלבישים אותם, וצא ולמד ממה שאמרו ז"ל בפסוק זכרנו את גוי אתי הקשואים וגו' חנם היו אוכלים הכל, והן גלות לשמעאלים אשרי מי שלא ראם משעבדים ומקדרים חיי ישראל, ולא די שלא יתנו שכר אלא עוד שואלים ממנו מדד וקבא, ועוד אדם נגזל כמה שיש לו והם תובעים ממנו מה שאין לו, וכוס זה יסקוהו עד שימות, וכנגד זה אמר ותרם אל מרים ראשי, אתי-חדשן אשר תאכל האש אש העמים, כי מצונו שצרת האמות תקרא אש, וצא ולמד מאש בין הכרובים, את העלה שהיא האמה הנקראת עולה:

והקטיר עליה - ותדע כי כל העובר עברות ריחו נודף לרעה, וכמעשה שהובא בדבריהם, שהיה עובר אליהו וראה אדם רשע ומנע עצמו מהריח ריחו הרע, יותר ממה שהרגיש בעברו על סרחון נבלה, ובהפך היתה לאיש צדיק שלם שעלה ממנו בשם פריח הגן, לזה זכר זכרון ערבתם בלשון הקטרה, והמכון כי ישפט בפרישות את אשר הרעו לאשי בשם:

דברי הימים

ב"ח באדר"ב תקנ"ד, נפטר רבי אלכסנדר זיסקינד מהורודנא, המפורסם בספרו "סוד ושרש העבודה" והיה נערץ על כל צדיקי דורו כקדוש עליון. בשעה שגר הצדק פוטוצקי הועלה על המוקד, התחבא במקום סתר, כדי שיוכל לענות אמן אחר ברכת 'על קידוש השם' שביד הגר טרם מסר את נפשו. בצוואתו ביקש שיקברוהו כשהוא עטוף בטלית כשרה, ולא יפסלו את ציציתיה כמנהג המקובל. בשעת קבורתו התעורר פולמוס בין הקברנים, והדיין רבי דניאל מהורודנא בעל "חמודי דניאל" אמר, שבנבטרים אחיהם היה מורה שלא לקיים את צוואתו בניגוד למנהג, אך מפני כבוד הנפטר יש לקיים שב ואל תעשה. מן השמים נתפסו הציציות בשעת הקבורה בדבר"מה ונתלשו, ויהי לפלא. כ' באדר ש"מ, הוא יום יצירתו של 'הגולם מפראג', כמסופר ב'נפלאות מהר"ל" שנדפס בשנת תרס"ט בידי רבי יהודה יודל רונברג מורשה. יצירת אדם כבר נזכרת בגמרא, וכן כתב החכם צבי' על קנו רבי אליהו בעל-שם מחעלמא, אלא שיצאו עוררין על אמיתות יצירת הגולם בידי המהר"ל מפראג ונשתברו על-כך קולמוסים רבים. ה'אמרי יוסף" מספינקא הדפיס ספרו מכתב ארוך שהמהר"ל שלח בשנת שמו"ג לרבי יעקב גינצבורג אב"ד פרידבורג, ובו מספר בפרוטרוט על סיבת בריאת הגולם, אך יש הטוענים שהמכתב, שנדפס גם ב'קובץ מכתבים מקוריים', מזויף כולו מתחילה ועד סוף, כמו גם איגרות רבות שנדפסו באותו ספר. אחד מרבני פראג אמר פעם, כי גדולתו של המהר"ל מפראג אינה על יצירת הגולם, אלא על כך שבעל ה'תוספות יום-טוב' היה תלמידו. אומרים, שהמנהג שהיה בפראג לומר פעמיים "מזמור שיר ליום השבת", החל מאז החזיר המהר"ל את הגולם לעפר.

משבח

מדת הברת הטוב היתה טבועה בהזון אי"ש, ולמי שגמל עמו חסד הכיר טובה כל ימיו. כשהגיע ארצה, סיע לו יהודי אחד לסדר את חבילותיו, ומאז הכיר לו טובה ואף נסע פעם לתל-אביב כדי להשתתף בשמחת בר-מצוה שערך לבנו. באשר הגיע פעם מיטיבו לביתו, והרבנית טענה שהדבר מפריע את למודו של בעלה, אמר לה הזון אי"ש: "הלא זה האיש שעזר לנו עם החבילות כשהגענו ארצה", ומיד התיירה לו להכנס הביתה. מעשה בשישה אחת, ששמרה על קלה כבחמורה, ועקב זקנותה התגוררה אצל בניה שהתרחקו למרחב הצער מן התורה וזנחו את המצוות מאחורי גבם. האם סדרה לעצמה מטבח משלה, וקוד הצליחה לשמר על פשרות מאכליה. בכל המועדים, ובפרט בליל הסדר, היתה מתארכת אצל קרוביה שומרי התורה, ושם עלה בידה לחוש את הטעם האמתי של החג. פעם חפצו בניה לערוך בעצמם סדר ליל פסח, והסכימו להכין את הפל בתכלית הפשרות. התלבטה האם מה לעשות, וכשבקשה את עצתו של הזון אי"ש, יעץ לה להשאיר אצל בניה מטעם הברת הטוב, שכן היא גרה אצלם כל השנה.

באחת מנסיעותיו של רבי עקיבא איגר להגל נשואי אחד מבניו, נותר ללון בליקא בכפר קטן אצל יהודי מקומי. חס רבי עקיבא על זמנו היקר, ומפיון שהמרכבה בה היו חפציו התעכבה בדרך, בקש מבעל האכסניה אם יש בידו ספר פלשהו. "אין לי אלא ספר אחד", התנצל בעל-הבית, והוריד ספר ישן ומאבק ששכב על-גבי הארון הגבוה. אותו ספר היה חדושי הרשב"א על הש"ס. ורבי עקיבא שקע עד מהרה בין דפיו בשקידה נפלאה. באמצע הלמוד הבחין הרב כי חסר בספר דף שלם, ומיד נטל גליון ניר ריק והשלים מזכרונו את כל הדף החסר, ושוב למד מתוכו כל אותו הלילה. כשהאי הבקר, המשיך רבי עקיבא בדרך, ובעל הבית ספר את הדבר לכמה תלמידי חכמים. ביקרו הללו את ההוספה, ונרעשו לראות פי רבי עקיבא איגר לא החסיר אף תבה אחת מלשונו של הרשב"א, והיה הדבר לפלא גדול. לימים, ספר רבי שמעון סופר, נבדו של רבי עקיבא איגר, את הספור לאחד מבניו, וכשהלה השתומם על זכרונו הפביר של זקנו, אמר לו רבי שמעון: "לא ספרתי לך ספור זה כדי שתתפעל מכה הזכרון של זקננו, כי אין זה חדוש. אלא רציני להראות לך את גדל חברו לתורה הקדושה, ואף שדברי הרשב"א היו נהירים לו כמנחים בקפסה, בכל זאת צמצם את מוחו להשלים את החסרון, והיתה אצלו חדשה כאלו היום נתנה תורה". ומספרים, שבשעה שהחזיר רבי עקיבא את הספר למארחו, אמר לו: "השלמתי בעבורך את הדף החסר, מטעם הברת הטוב על הטובה שעשית עמדי".

ה"אמרי חיים" מו'זניץ היה משתדל להקדיש תשומת לב לכל אחד, ואולם למי שחש בלפיו הברת הטוב, היה מתרחס באופן מיוחד. "מי שעשה לי פעם טובה, כל ימי חיי אני נותר חייב לו", התבטא פעם, ובהזדמנות אחרת אמר: "ברוך השם שיש לי מדה טובה. אם קבלתי טובה אי-פעם ממישהו, לא אשכחנה מעולם". בהליכותיו שמש בדגמה ומופת להברת הטוב, ועבודות רבות מספרות על מדתו זו. אחד מחסידיו מצא פעם בהנות לספרים עתיקים, את הספר "מאמר מרדכי" כשהוא חתום בחותמתו של הרבי. מהר החסיד לרפש את הספר, והגישו כמנחה לרבי. זמן קצר לאחר מכן, נסע הרבי למירון בלוי קהל חסידיו ובהם אותו חסיד, וכשהגיעו לקריאת התורה עלה הרבי במקום בהן, חתנו האדמו"ר רבי נפתלי חיים מדז'יקוב עלה במקום לוי, וכשהגיעו לשלישי הורה הרבי להעלות את החסיד הלו, בהעירו: "הוא החזיר לי ספר חשוב".

כששעה הרב מברסק בשוויץ לצרכי רפואה, התאכסן בביתו של הנגיד ר' וולף רוזנברג, ובני המשפחה כבדוהו ביותרת הכבוד. נהוג היה בבית הנגיד, שהאורחים היו מתכבדים לרשם בספר אורחים' מיוחד את ברכתם ותודתם לבני הבית, ואף הרב מברסק התכבד כך. לבקשת הרב, כתב בנו רבי מאיר את דברי חז"ל במסכת תענית "אילן-אילן במה אברכה", והרב חתם את שמו מלמטה. טרם חתם, בקש הרב שביבאו לו דף חלק, ועשה פמה נסיונות לחתם את שמו, עד שמצא את החתימה הנאה ביותר, ואמר שפיון שהוא חותם בספר אורחים, צריכה להיות החתימה באופן הנאה והיפה ביותר, מדין הברת הטוב למארחים.

רבי שמחה זיסל ברויזא, ראש ישיבת חברון, היה חדור בתחושת הברת הטוב לכל מי שהיטיב עמו. כששעה פעם בימי בין הזמנים בבית הבראה, בא אחד מתלמידיו לבקרו, והרב ספר לו כי בבקר עין כסודר תפלה מסים שמצא בבית הנקסט, והביע את התפעלותו מהסודר המיוחד בו נלקטו מקורות ובאורים על סדר התפלה. כשראה התלמיד כך, טרח רבות עד שעלה בידו לרפש סודר כזה, והעניקו כמנחה לרבו. לימים ספר התלמיד, כי מלות ההודאה לקו זכה מפי רבו, לא נתנות לתאור, והרב אף טרח להתקשר אליו למחרת כדי לספר לו כי תפלתו היתה אחרת לחלוטין, כתוצאה מהעיון באותו סודר. המפליא הוא, שגם חמם שנים מאחר יותר, מצא הרב לזכון להודות שוב לתלמידו על החסד שעשה עמו, והרעיף עליו ברכות לרב.

מטעם

וישחט ^(א.ו.י)

כתב וישחט מטעם שלשלת שנגזרו מתמשך, ומכאן רמז למנהג שהיה בעבר בקהלות ישראל, שהשוחט היה גם חזן הקהלה, ומכאן רמז לכך בפסוק: "דוממות אל בגזנים וחרב פיפיות בידים". וכן מצאו רמז לפתגם השגור בפי העולם שהגנים שונים הם, מפני שעל הפסוק בשמואל א' "ידע ננו וגבור חיל ואיש מלחמה וגבור דבר", כתב האברבנאל: "לפי שמו הגיגל שני דברים האלו (ידע ננו וגבור דבר) הם קשה למוצאם ביחד..."

הוא העלה על מזוקרה ^(א.ו.י)

כתב העלה בטעם פזר, לרמז שהתורה המקלה והמשבחת לה' היא התורה שמופאים ומפאים אותה בישראל, והיא העולה על מזבח הדפוס ורבים לומדים אותה, ואם לא תעלה לרפוס יש לחש פן יעלו התנבים על מזוקרה. (מלבי"ם אש)

ה'ח'ת"ם סופר כתב, שהתבות היא העלה מטעמות בטעמי מנח רביעי ומחברות זה לזה, כדי לרמז שמי שיש לו מעלות לא יתנאה בהן, כפי שנאמר במדרש "כל המגביה עצמו, הקב"ה משפילו, שנאמר זאת תורת העלה, ואם חזר והשפיל עצמו, הקב"ה מגביהו שנאמר היא העלה". ותמה עליו בכפר האשל שהטעמים הם מנח פזר ולא רביעי וכתב שאולי הוא טעות סופר אף הפרשני נכון.

מדגש

בכפר "בית ועד לחכמים" תרפ"ז, הביא חידה על פרשת צו: "בפרשת צו השוחטים קמצינים בנקודה; בין בשכיבה, בין בישיבה ובין בעמידה; ומי שיש לו ראש' בין פתרון החידה". מקור החידה מפעלי המסרת: "וישחט ג' קמציני ענינו, ומשתנין בטעמא. קדמא רביעי, תנינא אתנחתא, תלייתא שלשלת. וסמו ישן, וישב עומד". הפתרון הוא, שלש פעמים נכתבה המלה "וישחט" בפרשתנו, ושלשתן מנקודות בקמץ ולא בפתח, וראשי התבות של טעמיהן רא"ש, הראשונה וישחט בטעם רביעי שנגזרו בשוכב וישן וגם מפני שרביעי מתרמם בארמית רביעי, השניה וישחט בטעם אנתחתא שהוא יושב ונת, והשלישית וישחט בשלשלת שסמנו עומד וזקוף. ואחד מתלמידי המהרש"ל ורבי שכנא מלפלין כתב, שהתבה רא"ש באה לרמז שהשחיטה נעשית בראש הבקמה.

ממלכה

בעיד אחת היו חלוקי דעות בין רבני העיר, אך בעלי מחלקת לבו את האש והתעברו על-דיב לאלהם. אחד מאותם נחננים, הוציא לעז על אחד היריבים שביצד השני, ולא עברו ימים מרבים והתברר כי הוא עצמו לקוי באותה מדה בה נסה לנגח את בר פלגתתו. היה הדבר לשנינה בפי תושבי העיר, והכם אחד אמר: "דבר זה מדברי רש"י". בפרשת צו למדתי, כי על הפסוק "כליזכר" מפרש רש"י: "אפלו בעל מוס, לרבות בעלי מומין למחלקת". ומכאן למדתי, שקל הפוסל במומו פוסל, ודוקא הלקויים באותו מום, הם בעלי מחלקת ומעלילים זאת על הצד השני..."

אם רוצה אדם להעלות אש על המזבח, להתעלות וכהפיח בעצמו אש להבה בעבודת ה' צריכה הוא ראשית להרים את הדין מעצמו ולדעת שאין הוא אלא עפר ואפר (המגיד ממעוררית)